

การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย เพื่อเตรียมการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC)

รองศาสตราจารย์ ดร.ภก.สุรพล นธการกิจกุล
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและมีการใช้พืชสมุนไพรโดยภูมิปัญญาไทยมาช้านาน ที่ผ่านมารัฐบาลได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย โดยมีการประกาศบัญญัติจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 (คณะกรรมการแห่งชาติด้านยา, 2542; สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2542) รวมทั้งจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. 2548-2552 (คณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สมุนไพร, 2548) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิปัญญาไทยวิถีไท พ.ศ.2550-2554 (คารณี อ่อนชมจันทร์, 2554) และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ พ.ศ. 2553-2557 (สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2548) นอกจากนี้การแข่งขันในเวทีการค้าโลกและภายใต้การเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) ซึ่งมีการลงนามร่วมกันในปี พ.ศ. 2553 นั้น (กรมการค้าระหว่างประเทศและกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2553) ได้ก่อให้เกิดการแข่งขันสูงของสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่มีส่วนแบ่งตลาดไม่น้อยกว่า 8,000 ล้านบาทในตลาดภูมิภาคอาเซียนและตลาดโลก ดังนั้นเพื่อเตรียมพร้อมรองรับผลกระทบและแสวงโอกาสการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) อย่างสมบูรณ์ภายในปี พ.ศ. 2558 ผู้ประกอบการสมุนไพรควรศึกษาระบบห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมสมุนไพรและเร่งพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตยาแผนไทย ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารจากสมุนไพร เครื่องสำอางสมุนไพร สมุนไพรเพื่อการผลิตสัตว์ และสมุนไพรเพื่อการเกษตร ตลอดจนผลิตภัณฑ์สำหรับสปาและอุปกรณ์สำหรับการแพทย์ทางเลือก เช่น ลูกประคบ หม้อเกลือ หรือกระโถมสมุนไพรสำหรับการอบตัว เป็นต้น เพื่อสามารถรองรับการขยายตัวของธุรกิจด้านสุขภาพต่างๆ ได้แก่ ธุรกิจสปา คลินิกเวชสำอาง ธุรกิจอาหารเสริมสุขภาพ และธุรกิจร้านอาหารสุขภาพ เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในภาคอุตสาหกรรมยาสมุนไพรพบว่า ยังมีจุดอ่อนในด้านการขาดแคลน

วัตถุดิบสมุนไพรที่ผ่านการควบคุมคุณภาพและมาตรฐาน ขาดการใช้เทคโนโลยีในระดับสูง ขาดข้อมูลสนับสนุนด้านผลการวิจัยทดลองทางคลินิก (Clinical Trial) ขาดสถิติข้อมูลด้านธุรกิจและการค้าในตลาดโลก ตลอดจนข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและการขึ้นทะเบียน (กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2554)

ในด้านการบริโภคผลิตภัณฑ์สมุนไพรภายในประเทศนั้น ยังมีแนวโน้มการเติบโตในอัตราขยายตัวถึง ร้อยละ 18-20 ตลาดธุรกิจสมุนไพรในต่างประเทศที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดอาเซียน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และยุโรป ผู้ค้าส่วนใหญ่นี้ให้ความสนใจสั่งซื้อกลุ่มวัตถุดิบ สารสกัดและยาสมุนไพร ซึ่งคู่แข่งสำคัญของไทยในภูมิภาคอาเซียน ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเป็นช่องทางผ่านเข้าออกของสินค้าและเป็นศูนย์กลางอุปกรณ์และเครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพและการทดสอบทางคลินิก ประเทศมาเลเซียและฟิลิปปินส์ได้มีการส่งเสริมการตลาดและการแปรรูปสมุนไพรจำนวนมาก นอกจากนี้ประเทศอาเซียนอื่นๆ ต่างมีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบพืชสมุนไพรสูง และมีองค์ความรู้ด้านยาสมุนไพรหรือยาแผนโบราณ (Traditional Medicine) ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น สปป.ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม เป็นต้น (ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, 2556)

จากข้อมูลบัญชีรายจ่ายยาแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2553 พบว่าคนไทยบริโภคยาคิดเป็นมูลค่ากว่า 130,000 ล้านบาท ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นยาแผนปัจจุบันที่ต้องนำเข้าสารเคมีหรือผลิตภัณฑ์ยาจากต่างประเทศ ทั้งๆที่ประเทศไทยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรและยาไทยอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้รัฐบาลได้เห็นความสำคัญและกำหนดนโยบายผ่านกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ให้ส่งเสริมและพัฒนายาไทยและสมุนไพร และในปีงบประมาณ 2556 กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้กำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับการบริการแพทย์แผนไทยว่า ร้อยละ 14 ของผู้ป่วยนอกจะได้รับบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่ได้มาตรฐาน และมูลค่าการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐต้องเพิ่มขึ้น ร้อยละ 4 ดังนั้นกระทรวงสาธารณสุขจึงมีนโยบายขยายอัตราการเพิ่มจำนวนบุคลากรด้านเวชกรรมไทยและเภสัชกรรมแผนไทยซึ่งปัจจุบันยังมีจำนวนน้อยมาก เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการดูแลผู้ป่วยทางการแพทย์แผนไทยและส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรอย่างถูกต้องและถูกวิธี สามารถดูแลผู้ป่วยได้อย่างครบวงจรหรือบูรณาการระหว่างแพทย์แผนไทย

กับแพทย์แผนปัจจุบันได้ดีที่สุด ดังนั้นสถานื่อนามัยหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลปัจจุบันจึงเป็นจุดที่สามารถพัฒนาแพทย์แผนไทยได้อย่างเต็มที่ โดยอาศัย การสั่งจ่ายยาจากบัญชีรายการยาสมุนไพรกว่า 20 ชนิด และมีแผนกแพทย์แผนไทย ที่ให้บริการทั้งเรื่องของยาสมุนไพรและการนวดประคบ จึงถือได้ว่ายาสมุนไพรจะเป็น ทางเลือกหนึ่งในการรักษาโรคได้ในอนาคต (ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, 2556)

ตัวอย่างสรรพคุณของยาสมุนไพรที่บรรจุในบัญชีหลักแห่งชาติทั้ง 22 รายการ คือ

1. **เจลวุ้นหางจระเข้** เป็นเจลวุ้นจากต้นว่านหางจระเข้ มีสรรพคุณรักษาแผล ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก โดยทาบริเวณที่ถูกไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ได้วันละ 2-3 ครั้ง
2. **มะขามแขก** เป็นยาระบายที่ดี ช่วยบรรเทาอาการท้องผูก แต่ไม่ควรทานติดต่อกัน เป็นเวลานาน เพราะจะทำให้ร่างกายขาดสารโพแทสเซียม
3. **หญ้าหนวดแมว** มีสรรพคุณในการขับปัสสาวะ เนื่องจากมีเกลือโพแทสเซียม มากและช่วยรักษาน้ำในกระเพาะปัสสาวะ ชนิดเป็นกรดยูริกได้ ผู้เป็นโรคหัวใจ ควรปรึกษาแพทย์ก่อนใช้สมุนไพรตัวนี้
4. **เพชรสังฆาต** มีสรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ช่วยบรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก ควรทานติดต่อกันอย่างน้อย 1 เดือนถึงจะเห็นผล
5. **กระเทียมแคปซูล** มีสรรพคุณช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลในเลือดและละลาย ลิ่มเลือดได้ คนที่เป็นที่เป็นแผลในกระเพาะอาหารควรระมัดระวังในการใช้ เพราะอาจเกิดการระคายเคืองได้
6. ยาตำรับ **“ธรณีสัณตะฆาต”** ซึ่งประกอบด้วยยาหลายชนิดผสมอัตราส่วน ที่กำหนดไว้ ได้แก่ พริกไทยร้อน ยาดำ เนื้อมะขามแขก มหาหิงค์ การบูร เนื้อมะขามป้อม กานพลู หัวบุก ขิง ชะเอมเทศ ลูกกระวาน ใช้แก้ท้องผูก ปวดท้อง เหน็ดตาน ใช้เป็นยาขับยเส้นได้ ข้อควรระวัง ไม่ควรทานเมื่อมีไข้ และสตรีมีครรภ์
7. **ขี้เหล็ก** สรรพคุณทางยา คือ ช่วยแก้อาการท้องผูก เพราะมีสารสำคัญพวก แอนทราควิโนน ออกฤทธิ์เป็นยาระบาย ช่วยเจริญอาหาร เพราะมีรสขม ช่วยให้ ออยากทานอาหาร ยังช่วยให้นอนหลับเพราะมีสารจำพวกอัลคาลอยด์และ บรรเทาอาการเป็นไข้ได้
8. **บอระเพ็ด** มีสรรพคุณ ช่วยลดน้ำตาลในเลือด แก้ไข้ มีรสขมช่วยในการเจริญ อาหาร แต่ไม่ควรทานติดต่อกันเป็นเวลานาน

9. มะระขี้นก มีสรรพคุณช่วย ลดน้ำตาลในเลือด เพิ่มภูมิคุ้มกันในร่างกาย รสขม ช่วยเจริญอาหาร
10. “สหัสธารา” มีตัวยามากกว่า 20 ชนิดผสมอยู่ อาทิเช่น โกฐเขมา โกฐมะพร้าว โกฐพุงปลา เทียนดำ เทียนขาว ลูกจันทร์ ดพอกจันทร์ การบูร หัสคุณ เนื้อลูกสมอไทย มหาหิงคุ์ ฯลฯ รักษาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดข้อ รวมทั้งอาการชาที่แขนและขา
11. เหงือกปลาหมอ มีสรรพคุณ ช่วยรักษาผู้ที่มีอาการภูมิแพ้ ผื่นคัน
12. ลูกยอ มีฤทธิ์ทางยาช่วยแก้การวิงเวียนศีรษะ หรืออาการอาเจียน แต่ห้ามใช้ในคนที่แพ้ลูกยอ
13. กระชายดำ มีสรรพคุณ ช่วยในการ ขับลม แก้อืดท้องอืด และบำรุงร่างกาย
14. ส้มแขก มีสรรพคุณ ช่วยลดคอเลสเตอรอลและลดการสร้างไขมัน แต่ห้ามใช้ในคนที่ท้องเสียง่าย
15. ตำหรับยา “เทพธारा” มีตัวยาลหลายชนิด อาทิเช่น เถาวัลย์เปรียง กำลังวัวเถลิง กำลังเสือโคร่ง กระชายดำ ช่วยรักษาอาการปวดเมื่อย กล้ามเนื้อ ปวดข้อ และบำรุงกำลัง
16. ยาห้าราก หรือเรียกว่า เบญจโลกวิเชียร หรือยาแก้วห้าดวง หรือ ยาเพชรสวาง ก็เป็นยาตัวเดียวกัน ประกอบไปด้วยตัวยา 5 ชนิด คือ รากเท้าชายม่อม รากคนทา รากย่านาง รากชิงชี และรากมะเดื่อชุมพร มีสรรพคุณ ลดไข้ และแก้ปวด
17. น้ำมันไพล มีสรรพคุณ ช่วยลดอาการอักเสบ แก้ฟกช้ำ บวม เคล็ด ขัดยอก และปวดเมื่อย
18. ยาแก้ไอมะขามป้อม ช่วยบรรเทาอาการไอ เจ็บคอ จิบเมื่อมีอาการไอหรือเจ็บคอ
19. ยาผงดอกคำฝอย มีสรรพคุณ ลดไขมันในเลือด และลดความดันโลหิต
20. ยาผงหญ้าดอกขาว มีสรรพคุณ ช่วยลดการสูบบุหรี่ เนื่องจากมีสารในธรรมชาติที่มีฤทธิ์ทำให้ประสาทรับรสบริเวณลิ้นรู้สึกชา รวมทั้งแก้ไข้ได้ด้วย
21. ยาผงชะพลู มีสรรพคุณ ช่วยลดน้ำตาลในเลือด แก้ไอ ละลายเสมหะ
22. เถาวัลย์เปรียง มีสรรพคุณ ช่วยบรรเทาอาการปวดกล้ามเนื้อ

ในต้นปี 2556 กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับนักวิชาการและผู้ประกอบการธุรกิจสปาและนวดไทย ได้คัดเลือกสมุนไพรไทยที่จัดเป็นแชมเปียน 5 ชนิด ได้แก่ กวาวเครือขาว บัวบก ไพล

กระชายดำและลูกประคบ (ดังแสดงในรูปที่ 1) โดยพิจารณาจากการที่สามารถปลูกได้ง่าย เป็นที่รู้จักทั่วโลก และมีผลการวิจัยเกี่ยวกับฤทธิ์ที่จะนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย กวาวเครือขาวนั้นเป็นที่รู้จักดีในต่างประเทศ มีสารสำคัญที่เรียกว่า ไฟโตเอสโตรเจน (phytoestrogens) ซึ่งคล้ายกับฮอร์โมนเอสโตรเจนในเพศหญิง จึงมีการนำสารสกัดกาวเครือขาวมาใส่ในผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางสำหรับหน้าอกและผิวพรรณ ส่วนบัวบกเป็นสมุนไพรที่ใช้สารสกัดจากบัวบกใช้เป็นส่วนผสมในเครื่องสำอางเพื่อลดการแพ้เครื่องสำอางและช่วยเรื่องการบำรุงผิว สำหรับกระชายดำไม่เพียงแต่ช่วยในเรื่องของบำรุงร่างกายเพศชายเท่านั้น แต่มีการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นพบว่ามียุทธในการลดน้ำหนักและบำรุงผิว และกระชายดำของไทยยังมีชื่อเสียงมากโดยสายพันธุ์ที่ดีมีมากที่จังหวัดเลย โพลในรูปแบบของครีมจะมีสรรพคุณคล้ายกับบัวหิมะของจีน สามารถแก้อักเสบไฟไหม้น้ำร้อนลวกการปวดข้อเข่าและกระดูกต่างๆ สำหรับลูกประคบซึ่งมีส่วนประกอบของสมุนไพรหลากหลายและมีกลิ่นหอมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย มีการใช้มากในสปาไทยด้วยการนึ่งและนวดประคบ ปัจจุบันมีการพัฒนาให้ใช้ง่ายขึ้นในรูปแบบของครีมนวดหรือสเปรย์พ่นบรรเทาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

รูปที่ 1 สมุนไพรไทยแซมเบี่ยน 5 ชนิด
ได้แก่ กวาวเครือขาว บัวบก โพล กระชายดำ และลูกประคบ

ต่อมากรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข และภาคเอกชนได้วิเคราะห์และคัดเลือกพืชสมุนไพรทางเศรษฐกิจที่มีความต้องการใช้แต่ขาดแคลนเนื่องจากไม่มีการปลูก หายากอาจหมดจากธรรมชาติหรือต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ รวมทั้งพิจารณาแนวทางการส่งเสริมการผลิตพืชสมุนไพรในพื้นที่โดยมีผู้แทนจากสถาบันการแพทย์แผนไทย เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลในพื้นที่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสาธารณสุข เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาไทย เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพร และผู้นำชุมชน ได้ประชุมร่วมกันคัดเลือก ผลการวิเคราะห์และคัดเลือกเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ บัวบก กระตอม

หญ้าปากกิ้ง พริก พ้าทะลายโจร มะระขึ้นก อัญชัน เจตมูลเพลิงแดง ตีปลี ชมันขัน เพชรสังฆาต ชุมเห็ดเทศ รางจืดดอกม่วง กระเจี๊ยบแดง พลุควา (ก้านแดง) ผักเชียงดา ไพล ชิง เถาว์ลิ้งเปี๊ยะ สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม หญ้าดอกขาว ตะไคร้บ้าน หม่อน ผ่าง หญ้าหนวดแมว งาดำ กระชายดำ ทานาคา และทั้งถ่อน โดยมอบให้ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร (พืชสวน) จำนวน 10 ศูนย์ แต่ละศูนย์ฯ จะคัดเลือกพืชสมุนไพรที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่และมีศักยภาพในการผลิตเพื่อกระจายพันธุ์ รวมทั้งจัดทำแผนการผลิตและขยายพันธุ์พืชดังกล่าวต่อไปโดยประสานกับสำนักงานเกษตรจังหวัดเพื่อจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรดังกล่าว (อำพล ไมตรีเวช, 2548)

ตลอดเวลาหลายปีที่ผ่านมา นั้น สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ได้มีนโยบายส่งเสริมยาสมุนไพรและยกระดับมาตรฐานการผลิตยาสมุนไพรไทยตามหลักเกณฑ์วิธีการผลิตยาที่ดี (GMP) อันจะเป็นการสร้างความมั่นใจต่อผู้บริโภคและเพิ่มศักยภาพการแข่งขันเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (AEC) ในปี 2558 ซึ่งปัจจุบันมีผู้ประกอบการผลิตยาแผนไทยทั้งหมดกว่า 700 ราย แต่มีผู้ผลิตรายเล็กจำนวนหนึ่งที่อาจไม่มีศักยภาพในการแข่งขันหากเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในอีก 2 ปีข้างหน้า ในเรื่องดังกล่าว อย.ได้จัดให้มีผู้เชี่ยวชาญที่ปรึกษาภายนอกมาให้คำปรึกษา เพื่อพัฒนาระบบกระบวนการผลิต และวิธีการควบคุมมาตรฐานยาจากสมุนไพรตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตยาจากสมุนไพรตามมาตรฐานสากล (GMP-PIC/S) เพื่อให้เกิดการยอมรับในด้านคุณภาพมาตรฐาน มีความปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ (คณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกกล่าวว่า ในปี 2555 มูลค่าการใช้ยาจาก สมุนไพรในบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ ในโรงพยาบาลรัฐทั่วประเทศนั้นมีประมาณ 363 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 1.82 ของการใช้ยาทั้งหมด ยาสมุนไพรที่ประชาชนนิยมใช้มากที่สุด 3 อันดับ ได้แก่ 1.ขมันขัน ใช้รักษาอาการของระบบทางเดินอาหาร แน่นท้องจุกเสียด ท้องอืด ท้องเฟ้อ 2.ไพล ใช้บรรเทาอาการปวดเมื่อย ลดบวม ฟกช้ำ เคล็ดขัดยอก และ 3.พ้าทะลายโจร ใช้รักษาอาการของระบบทางเดินหายใจ บรรเทาอาการหวัด เจ็บคอ (สมชัย นิจุพานิช, 2555)

ปัจจุบันมียาสมุนไพรทั้งแผนโบราณรูปแบบยาตำรับและรูปแบบสมุนไพรเดี่ยว โดยคณะกรรมการแห่งชาติด้านยา กระทรวงสาธารณสุข ได้คัดเลือกเข้าบัญชียาหลัก แห่งชาติฉบับล่าสุด พ.ศ. 2555 เป็นจำนวน 71 รายการ จากจำนวนรายการยา ทั้งหมด 878 รายการ คิดเป็นร้อยละ 8 เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเลือกใช้ยาแผนไทย มากขึ้น สมุนไพรส่วนใหญ่ใช้รักษาอาการพื้นฐาน ได้แก่ ท้องเสีย ท้องร่วง ปวดหัว ตัวร้อน เป็นไข้ โรคผิวหนัง ที่มีประกาศเป็นสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน 67 ชนิดนั้นสามารถใช้รักษาอาการได้เทียบเท่ายาแผนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีประกาศ ยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ 71 รายการ พบว่ามีสมุนไพร 11 ชนิดที่น่าจะมี ศักยภาพและมีคุณสมบัติเหมาะสมสามารถนำมาวิจัยต่อยอดพัฒนาเป็นยาจาก สมุนไพรที่น่าเชื่อถือถึงเป็นที่ยอมรับสามารถนำมาบรรจุในบัญชียาหลักแห่งชาติได้ ได้แก่ 1.พริก 2.ใบฝรั่ง 3.ขมิ้นชัน 4.บัวบก 5.พรมมิ 6.ว่านชักมดลูก 7.กวาวเครือขาว 8.กระชายดำ 9.ชิง 10.ปัญจขันธ์ และ 11.หม่อน ซึ่งพืชเหล่านี้ได้มีการสำรวจข้อมูล เบื้องต้นว่า มีศักยภาพสามารถพัฒนาเป็นยาสำหรับรักษาอาการหรือโรคที่เป็นปัญหา ทางสาธารณสุขได้ และยังสามารถใช้ในหลักประกันสุขภาพแห่งชาติได้ ในกรณีเป็น โรคเรื้อรัง เช่น มะเร็ง อัมพาต อัมพฤกษ์ โรคลม กล้ามเนื้ออักเสบหรือโรคกระดูกและข้อ การรักษาแบบพื้นบ้านในปัจจุบันนี้ เช่น การใช้วิธีประคบ การบำบัดด้วยสมุนไพร สามารถลดค่าใช้จ่ายได้มาก นอกจากนี้วิธีการถอนพิษจากสารเคมีหรือผู้ที่ได้รับสารพิษ สามารถบำบัดด้วยการอบไอน้ำและใช้ยาสมุนไพรรางจืดหรือเถาย่านาง การแพทย์ แผนไทยนั้นเป็นการรักษาและเพิ่มกำลังใจแก่ผู้ป่วยได้ดี เช่น การรักษาพื้นฟูผู้ป่วย ตีดยาเสพติดและโรคเมเริง พบว่าอาการที่ไม่อาจเยียวยาด้วยยาแผนปัจจุบันได้แก่ โรคลม สามารถบรรเทาด้วยการใช้ยาหอม ยาลม และการอยู่ไฟแบบดั้งเดิม ช่วยให้ ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น (คณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ คณะกรรมการ แห่งชาติด้านยา, 2554)

แนวทางการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรและการดำเนินการของภาครัฐ

การวิจัยและพัฒนาสมุนไพรเป็น Multidisciplinary Research ที่เกี่ยวข้องกับ หลายสาขาวิชา และเกี่ยวข้องกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงาน ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยและพัฒนาสมุนไพรสามารถดำเนินไปได้อย่างครบวงจร สอดคล้องกับ การแก้ปัญหาสาธารณสุขของประเทศและความต้องการของตลาด สามารถบังเกิด ผลออกมาเป็นรูปธรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้คุณภาพมาตรฐาน และมีศักยภาพในเชิง

พาณิชย์และในการส่งออก หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ด้านวัตถุดิบ ปัจจุบันกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เริ่มจัดทำเกณฑ์การผลิตทางการเกษตรอย่างถูกต้องและเหมาะสม (GAP) สำหรับพืช ผัก ผลไม้ทางเศรษฐกิจทั่วไป เครื่องเทศและสมุนไพร และมีหน่วยงานที่ให้ความสำคัญในการจัดตั้งศูนย์เครือข่ายเพื่อตรวจสอบและพัฒนาคุณภาพวัตถุดิบสมุนไพร เช่น กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

2. ด้านการวิจัยและพัฒนาในระดับพรีคลินิก ระดับคลินิก ในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานของราชการ เช่น ในสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยและศูนย์วิจัยต่าง ๆ และกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีบุคลากรและห้องปฏิบัติการที่มีศักยภาพในการทำวิจัย สำหรับการศึกษาความเป็นพิษเกี่ยวกับสมุนไพรไทย สถาบันวิจัยสมุนไพรได้ทำการศึกษาในสัตว์ทดลอง ประมาณ 30 ชนิด และมีการตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อให้ใช้อย่างได้ รวมทั้งมีบริการทดสอบพิษเฉียบพลันของสมุนไพรให้แก่หน่วยงานภายนอก

3. ด้านการควบคุมคุณภาพของสมุนไพร และการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร ขณะนี้มี Thai Herbal Pharmacopoeia 2 volume ซึ่งมี monograph ของสมุนไพร 21 ชนิด และกำลังดำเนินการเพื่อยกระดับผู้ผลิตยาจากสมุนไพรในประเทศให้ได้มาตรฐานตามหลัก GMP ทุกแห่ง

4. ด้านการตลาด ได้มีการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรโดยบรรจุยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติแล้วบางรายการ และจะมีการดำเนินการเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง สำหรับยาที่มีข้อมูลการศึกษาที่ชัดเจนทั้งด้านความปลอดภัยและสรรพคุณ ในด้านการส่งออกได้ดำเนินการตลาดเชิงรุก เร่งสร้างฐานการตลาดที่มีข้อมูลครบวงจรและมีศักยภาพโดยเฉพาะกลุ่มสมุนไพรเป้าหมาย ทั้งตลาดในประเทศและการส่งออก

5. ด้านทุนวิจัยพัฒนา หน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยการเกษตร (สวก.) มีการให้ทุนในรูปแบบบูรณาการเพิ่มมากขึ้น โดยคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สมุนไพรและผู้ประกอบการ จะช่วยให้ข้อมูลย้อนกลับและแนวทางการพัฒนาสมุนไพรมีความชัดเจนในเรื่องของทิศทางการวิจัยมากขึ้น

6. ด้านของผู้ประกอบการ ได้มีมาตรการเร่งยกระดับมาตรฐานของผู้ผลิตทั้งในระดับอุตสาหกรรมและระดับชุมชนให้ได้มาตรฐาน GMP ในระดับอาเซียน

7. ด้านกฎหมาย จะต้องเร่งปรับปรุงกฎหมายหลายส่วนที่ยังเป็นอุปสรรคต่างๆที่ผ่านมา เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนา และสามารถขึ้นทะเบียนได้สะดวกและรวดเร็ว

ยุทธศาสตร์การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย

คณะทำงานจัดทำยุทธศาสตร์ฯ โดยกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ได้กำหนดทิศทางและแนวทางในการส่งเสริมอุตสาหกรรมสมุนไพรเพื่อลดผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าและการเตรียมความพร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียน โดยกำหนดการแข่งขันและตลาดเป้าหมายของอุตสาหกรรมสมุนไพรทั้ง 8 สาขา สำหรับแผนการดำเนินงานในระยะ 5 ปีแรก ภายใต้อาณัติ

*“3 รุกสู่ตลาดส่งออก 4 มุ่งสร้างความเข้มแข็งในประเทศ
อีก 1 นั้นคือ หัวใจเร่งพัฒนามาตรฐาน”*

3 รุกสู่ตลาดส่งออก ได้แก่ สาขาผู้ผลิตเครื่องสำอางสมุนไพร สาขาอาหารและอาหารเสริมจากสมุนไพร และสาขาผลิตภัณฑ์สปาและอุปกรณ์สมุนไพรเพื่อการแพทย์ทางเลือก ซึ่งทั้ง 3 สาขานี้เป็นสาขาที่มีศักยภาพค่อนข้างสูง ผู้ประกอบการมีความเข้มแข็งพอสมควร และผลิตภัณฑ์ได้รับการยอมรับจากตลาดต่างประเทศ

4 มุ่งสร้างความเข้มแข็งในประเทศ ได้แก่ สาขาสารสกัดสมุนไพร สาขายาจากสมุนไพร สาขาสمุนไพรเพื่อการผลิตสัตว์ และสาขาสมุนไพรเพื่อการเกษตร โดยสาขาเหล่านี้ต้องปรับตัวด้านคุณภาพและมาตรฐาน และเพิ่มอุปสงค์ภายในประเทศให้มากขึ้น โดยทั้ง 4 สาขานี้มีส่วนช่วยเอื้อหนุนอุตสาหกรรมอื่นภายในประเทศเป็นอย่างดี

1 เร่งพัฒนามาตรฐาน ได้แก่ สาขาผู้ผลิตและผู้ค้าส่งสมุนไพรวัตถุดิบ เพราะวัตถุดิบและกระบวนการก่อนการแปรรูป เช่น การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การเก็บรักษา การจัดการคลังสินค้าและการขนส่ง ถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพตลอดห่วงโซ่ หากมีการรักษามาตรฐานที่ดีโดยตลอดแล้ว ย่อมเป็นเครื่องรับรองมาตรฐานขั้นต้นให้ผลิตภัณฑ์กลางน้ำและปลายน้ำได้

นอกจากนี้ คณะทำงานจัดทำยุทธศาสตร์ฯ ได้กำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ต่างๆ ที่จำเป็นยิ่งในการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมสมุนไพรไทยได้อย่างยั่งยืนดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาความสามารถเชิงรุกและการปรับตัวเพื่อการแข่งขัน โดยอาศัยกลยุทธการสร้างอุปสงค์ในประเทศ การสร้างความรู้ความเข้าใจและแนวทางการใช้สิทธิประโยชน์จาก AFTA/AEC การเชื่อมโยงงานวิจัยสู่การปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิตเพื่อปรับตัวรับมาตรฐาน AFTA การสนับสนุนสินเชื่อเร่งด่วน การรुकตลาดเพื่อเป็นผู้นำด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรในตลาดอาเซียน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาศักยภาพหรือยกระดับมาตรฐานให้สูงขึ้น โดยอาศัยกลยุทธการเร่งพัฒนาสถานประกอบการเข้าสู่มาตรฐานสากล ปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิตและสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรอย่างเป็นระบบ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การขับเคลื่อนสู่อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์และมีคุณค่า โดยอาศัยกลยุทธการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์โดยใช้เทคโนโลยี และการเชื่อมโยงงานวิจัยสู่การผลิตโดยใช้เทคโนโลยีเพื่ออนาคต การสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ มุ่งเน้นนวัตกรรมเพื่ออนาคต สร้างภาพลักษณ์สินค้าไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสนับสนุนปัจจัยแวดล้อมเพื่อการแข่งขัน โดยอาศัยกลยุทธการกำหนดนโยบายและมาตรการ เพื่อลดผลกระทบและชะลอการนำเข้าจากอาเซียน การปรับปรุงกฎระเบียบและการบริการของรัฐเพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการปรับตัวในเชิงรุกของอุตสาหกรรมสมุนไพร การพัฒนาระบบสารสนเทศ และเชื่อมตลาดอาเซียนและ AEC และการสร้างงานวิจัยทั้ง value chain และต่อยอดภูมิปัญญาในเชิงบูรณาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในอุตสาหกรรม โดยอาศัยกลยุทธการพัฒนาสู่ระบบมาตรฐานสากล และเป็นมิตรต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลในอุตสาหกรรมสมุนไพร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญคือ การผลักดันให้อุตสาหกรรมสมุนไพรเป็นวาระแห่งชาติ และการจัดตั้งกองทุนเพื่อการปรับตัวเชิงรุกของอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิกของ AEC เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและการสร้างความเป็นปึกแผ่นในการพัฒนาอุตสาหกรรมยาจากสมุนไพรในอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (2554). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมสมุนไพรไทยเพื่อลดผลกระทบจากการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) (ระยะ 5 ปี)*. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- กรมการค้าระหว่างประเทศและกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. (2553). *ไทยกับการเปิดใช้ กรอบความตกลงการค้า ในปี 2553*. รวบรวมข้อมูลโดยศูนย์วิจัยกสิกรไทย แหล่งที่มา <http://apecthai.org/apec/th/intertrade.php?tid=163&intertradeid=199> ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- คณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. (2554). *นโยบายแห่งชาติด้านยา พ.ศ. 2554 และยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. 30 หน้า.
- คณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สมุนไพร. (2548). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สมุนไพร พ.ศ. 2548-2552*.
- คณะกรรมการแห่งชาติด้านยา. (2542). *บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (บัญชียาสมุนไพร)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ คณะกรรมการแห่งชาติด้านยา. (2554). *บัญชียาหลักแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2555*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ดารณี อ่อนชมจันทร์. (2554). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนามิปัญญาไทยวิถีไท พ.ศ. 2550-2554*. จุลสาร ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 เมษายน-มิถุนายน 2554. หน้า 3-4. “เตรียมดินผลักดินส่งออก 4 สมุนไพรต่างชาตินิยม” โดย หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 10 มกราคม 2556.
- ปราโมทย์ เสถียรรัตน์. (2556). *การพัฒนาการแพทย์แผนไทยผสมผสานเข้าสู่บริการสุขภาพเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน*. เอกสารประกอบการบรรยาย วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2556 แหล่งที่มา <http://www.pyomoph.go.th/websub/service/photo/230.pdf>. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556

- “รู้จัก 22 สมุนไพรไทย ขึ้นบัญชีใหม่ ยาหลักแห่งชาติ” ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 6 พ.ค. 2553 แหล่งที่มา http://www.prd.go.th/ewt_news.php?nid=333&filename=index5 ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- “สธ. คัดเลือก ยาแผนปัจจุบัน-สมุนไพร เข้าบัญชียาหลักแห่งชาติ ปี58” ไทยรัฐออนไลน์ วันที่ 17 มิถุนายน 2556 แหล่งที่มา <http://www.thairath.co.th/content/edu/350914>. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- สมชัย นิจนพานิช. (2555). (ร่าง) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศูนย์สมุนไพร: สมุนไพร-สินค้าส่งออก (พ.ศ. 2556-2560) การพัฒนาศูนย์สมุนไพรไทยสู่ผลิตภัณฑ์สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศไทย. <http://www.thairath.co.th/content/edu/331731> ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2542). ประกาศคณะกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ ที่ 2/2542 เรื่อง การปรับปรุงบัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แหล่งที่มา http://www.fda.moph.go.th/edl/joke/index_ed.htm ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2548). (ร่าง) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบบริการสุขภาพให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (พ.ศ. 2553-2557). แหล่งที่มา <http://www.phdb.moph.go.th>. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- “สมุนไพร 11 ชนิด เทียบชั้นยารักษาพื้นฐาน ตั้งแต่ 10 ปี ได้มาตรฐาน” ไทยรัฐออนไลน์ วันที่ 19 มิถุนายน 2556 แหล่งที่มา <http://www.thairath.co.th/content/edu/331731>. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- อำพล โมตรีเวช. (2548). โครงการวิจัยและพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรในเชิงพาณิชย์ เอกสารประกอบการนำเสนอต่อคณะกรรมการสภานโยบายแห่งชาติ สาขาศาสตร์และเทคนิควิทยาการ นำเสนอวันที่ 4 ตุลาคม 2548. แหล่งที่มา <http://www.1.nrct.go.th/downloads/041005ampol.pp>. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.
- “AEC...เปลี่ยนประเทศไทย ก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน 2558” แหล่งที่มา <http://www.prachachat.net> ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2556.